

DOI: 10.18427/iri-2017-0116

A regionalitás kérdése a bevándorlók integrációjának kezelésében

Patay Tünde

Széchenyi István Egyetem

Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

Közép-Kelet-Európa számára a bevándorlással kapcsolatos kihívások, valamint azok regionális sajátosságainak ismerete nem csupán az uniós törekvések miatt időszerű. Az egyes nemzetek megoldásai nem egységesek. A klasszikus fogadó országokban emellett a felelősség megoszlik az állami, regionális és települési szintek között.

A tanulmány a migrációpolitika és az integrációs feladatok regionalitásának létjogosultságát mutatja be egyrészt elméletek ütköztetésével, másrészt makroregionális és szubnacionális szintű eredmények összegzése alapján. A makrorégiók kialakítása az uniós törekvések és a nemzeti politikák összevetése mentén történik, bemutatva a migrációs jelenségek egyes kiemelt hatásait is. A tanulmány ezt követően a migráció menedzselésének, illetve a bevándorlók integrációjának eszköztárát rendszerezi koncepciók, egyéb releváns dokumentumok és gyakorlati megoldások alapján, itt már szubnacionális (regionális és települési) szinten is, valamint a kompetenciaszintek bemutatásával.

Bevezetés

A népvándorlásokra adott reakciók és megoldások eszköztára az adott területi és időbeli dimenzió mentén, vagy az érdekeltségek függvényében is változik. A tér kitágul, a városok növekednek. A volt szocialista országok migrációs képe a történelmi és gazdasági háttérből kifolyólag egyedi jegyeket mutatnak. A nyugati célországok migrációs tapasztalatát a volt szocialista országok mindenképpen átveszik, még ha eltérő intenzitással is. A gazdaságilag lemaradó kelet-európai és nyugat-ázsiai országok kivándorlási tendenciájára hívják fel a figyelmet, ahol a nyugati országok mellett Közép-Európa országai, régói is szerepet kapnak.

Tudományos háttér

A vándorlási folyamatok és azok hatásai

A migráció gazdasági hatásai korántsem egyértelműek, az államháztartás bevételei egyrészt nőnek, a bevándorlás a gazdaság teljesítményére tehát pozitív hatással is van, másrészt nőnek a kiadások is – így tehát a fiskális mérleg ezek függvényében alakul. Összevetve kutatásaik eredményét, meghatározó faktornak a migráns réteg összetételét és jövedelmi helyzetét, a munkanélküliségre vonatkozó mutatószámok alakulását tartják. Az államháztartási kiadások főbb területei a kutatások szerint pedig az egészségügyi kiadások, illetve a szociális támogatások és juttatások (Camarota, 2004; Hanson, 2005). *Biffi* (2010) hívta fel a figyelmet arra, hogy noha a közkiadások területén léteznek migrációs kutatások, ezek egyike sem mutat rá arra, hogy a kívánt népességnövekedés, illetve a gyermekek számának növekedése nagyobb terheket ró az egészségügyi és a szociális ellátás mellett a köznevelésre és a közoktatásra is.

A Régiók Bizottsága a migrációval kapcsolatos 2012-es véleményezésében szintén erre a problémára, a készségek pazarlásának elkerülésére hívja fel a figyelmet. A kutatásokban azonban nem esik szó (a tanulmányi célból itt tartózkodókon, illetve a menedéket kérőkön kívül) a nem munkavállalási szempontból érkezőkről. Ők a munkavállalók gyermekei, a nem dolgozó nők, az idősek vagy azok, akik különböző okokból (rokkantság, nem megfelelő papírok, nyelvtudás hiánya, motiváció hiánya) nem részei a munkaerő-kínálatnak.

Az interregionális mozgások és a munkabér alakulásának összefüggéseivel *Todaro* (1969) kutatását érdemes figyelembe venni a jövedelmek alakulásának tekintetében. Eszerint a munkaerő valós és alacsony jelenlegi, de az elvárt jövedelem reményében indul útnak. Jövedelme alacsonyabb lesz az elképzeléseinél, mozgása ugyanakkor hatással van a jövedelmek alakulására mindkét oldalon. *Borjas* Asszimiláció-hipotézise szerint a bevándorlók jövedelme mindig alacsonyabb lesz (átlagosan), mint a helyi lakosságé, és munkaerő-piaci diszkriminációt tapasztalnak akkor is, ha több éve az országban élnek vagy már megszerezték az állampolgárságot (1985). Ez a jelenség Nyugat-Európára is vonatkozik (*Hofer et al.*, 2013). Az alacsony végzettségű, képzetlen vagy képességeit adaptálni nem képes bevándorlók megjelenését borúlátóan elemzi később *Borjas* (1999). ha az újabb bevándorlási hullámmal érkezők képzettsége alacsonyabb szintű, mint a célország lakosságáé, ez a célországban a humán tőke minőségi romlását hozta magával.

Collier (2013) amellett érvel, hogy az eddigi kutatások egyoldalúak, és nem vizsgálják több aspektusból a munkaerő vándorlásának hatásait. Kiemeli, hogy nem jelent annyi hasznot a tömeges bevándorlás, mint amennyi a költségvonzata: a sokszínűség egy szint után a hagyományok, megrögzült értékrendek, kultúrák széttöredezését okozza majd.

A határon átnyúló migrációs folyamatokat *Hoerder* (2012) szerint 4 sík mentén történő vizsgálat alapján érthetjük meg: a) a küldő és b) fogadó

régió és környezetének társadalmi-gazdasági elemzése c) a közvetítő csatornák vizsgálata, valamint d) az ezen elemek közötti kapcsolatrendszer alakulása. A közvetítő csatornák tulajdonképpen az intézményi háttérrel fedik le: a térségen belüli információáramlás, közlekedés, kommunikáció infrastruktúráját, de a jogi háttér vagy a közellátás intézményi feltételeit is mutatják. A közvetítő csatornákat, azaz a politikai, intézményi háttérrel Böröcz egyrészt határokat nyitó és záró ajtóként (tiltás-engedélyezés), másrészt hídként (vonzás) nevezi modelljében. A Hoerder-féle 4 síkot hasonlóan értelmezi *Hardi* (2009) is, kiegészítve azzal a megállapítással, hogy ezen faktorok a határon átnyúló mozgások kialakulásáért felelősek. A gazdasági, jövedelmi előnyök, szociális helyzet, vagy a diaszpórák vonzó ereje mellett tehát a fenti közvetítő, vonzó vagy tiltó csatorna szerepe is igen jelentős. Így, az elméletek összegzése alapján, a politika nem csupán a feltételrendszert határozza meg, vagy a már letelepedett bevándorlók élethelyzetét formálja, hanem push (taszító, illetve pull (vonzó) faktorként is értelmezhető. A politika ezirányú felelőssége tehát jelentős.

Regionalitás és decentralizáció

A szabályozás történhet indirekt módon is, hiszen a jogszabályok mellett a végrehajtási és eljárási rend, az egyes szervek és intézmények munkastílusa, de a politika kommunikációs stratégiája is befolyásolja a migrációs és integrációs folyamatot. King és Skeldon, több száz migrációs kutatást összevető tanulmánya szerint a politikai támogatást élvező, a migrációpolitika számára készült vizsgálatok nem a migrációs jelenségek előtt, hanem a nyomában igyekeznek járni, illetve a politika migrációs elméletei a szabályozás előkészítését és nem az alapvető törvényszerűségeket leírását szolgálják (King & Skeldon, 2010). A migrációs politikákat tekintve *Feleky és Vincze* (2010) három típust különböztet meg:

- differenciált kirekesztő politika, ahol a munkaerőpiac nyitott, a jóléti ellátórendszer viszont feltételhez kötött
- asszimilációs politika, ahol a bevándorlótól a politika a teljes beilleszkedést, az értékrendet átvételét várja
- pluralista politika, itt az egyenlő elbánás elve a munkaerőpiacon, a jóléti ellátás területén, és etnikulturális szempontból is érvényesül,

A szerzők nem azonos ismérvek alapján alakították ki e három kategóriát, hanem csupán egy-egy lényeges elemet emeltek ki. *Goodhart* (2004) még kétféle típust különböztetett meg, az asszimilációt megkövetelő, illetve a sokszínűséget, multikulturalizmust támogató politikai vonalat. Kiemeli azonban, hogy azt az utat lenne célszerű megtalálni, ahol az egyenlő esélyek és jogok garantálása, és ezzel szemben a jóléti állam fenntartása megoldható. *Barry* (2001) szintén amellet foglal állást, hogy a szigorú, szelektív politika a társadalom védelmét szolgálja mind anyagi, mind szociológiai szempontból. Mások

ezzel ellentétben a teljes multikulturalizmust támogatják, hiszen ez a diszkrimináció megszüntetése révén a szegregáció és a marginalizáció kialakulását akadályozza meg (Banting & Kymlicka, 2006).

A regionális versenyképesség, fejlettségi szint és növekedési potenciál háttérben különféle tényezők húzódnak, az elméletek is többféle megközelítésből emelik ki e tényezőket. De mindemellett akkor lesz versenyképes egy régió, ha nyitott, magas a foglalkoztatottsági ráta, jövedelme magas (Horváth, 2001), illetve ebből a lakosság széles rétege részesülhet (Lengyel & Rechnitzer, 2000). *Enyedi* (1996) szintén feltételként emeli ki, hogy ebből a jövedelemből a lakosság széles rétege részesüljön, azonban hozzáteszi, hogy a regionális jövedelem befektetésekre és operatív költségekre is fedezetet kell, hogy nyújtson.

A regionalitás jelentőségét előhívó globális folyamatok vizsgálata hasonló eredményeket, azonos következtetéseket eredményezhetnek, *Mohan* (2011) azonban éppen azt bírálja, hogy ezek a kutatások a vizsgált országok adottságai között nem tesznek különbséget, ezért a politikai, intézményi jellemzők például nem a fejlődés előfeltételeként (vagy akadályozójaként) jelennek meg. *Valler* (2011) ugyan több oldalról közelíti meg a helyi politikák, beavatkozások lehetséges elemzési szempontjait, kifogásolja, hogy empirikus kutatásokat nem folytatnak a vándorlási folyamatokkal kapcsolatban. Számos tanulmány inkább a nemzeti szintű kontextust helyezi előtérbe a vizsgálat során (Oltmer, 2017). Ennek egyik oka valószínűleg az, hogy az állampolgárság megszerzésére, valamint már a letelepedéssel és tartózkodással kapcsolatos politikák nemzeti szinten kerülnek meghatározásra - emellett az Unió a harmonizált migrációs politika kialakítását hirdeti.

Az állami szint alatti regionális (tartományi, megyei) és helyi hatalmak szerepe a decentralizáció elve mentén egyre nagyobb jelentőséggel bír, noha az alsóbb szintű kompetenciák kialakulása, azaz a modernizációs folyamatok más utat jártak be Nyugat-Európában, mint a volt szocialista országokban (Csink, 2014). Az alsóbb, szubnacionális szintű integrációs feladatok felismerésében, a megoldások kialakulásában szerepet játszik a decentralizált hatalommegosztás, az önkormányzatiság fejlettségi szintje, annak történeti háttere. Ezeket a tényezőket a következő ábra illusztrálja:

1. táblázat. A fejlődési útvonal szerepe a migrációs kihívások helyi megoldásainak sikerességében

<i>nyugati célországok</i>	<i>volt szocialista, új fogadó országok</i>
XIX. szd. vége – közszolgáltatás javulása, önkormányzatiság kialakulása	XIX. szd. vége – gyenge közszolgáltatás
1930-as évek – szociális és kulturális felelősség	XX. szd. – községegyesítések és hatásai
1960-as évek – helyi szerepek erősödése	1990-es évek – új önkormányzatiság
reformok – hatékonyság, tudatosság, minőség	reformok – feladatok
kooperációs tapasztalat, vertikális és horizontális integráció	gyenge partnerség, gyenge integráció
bevándorlási hullámok tapasztalata – helyi feladatok	csekély migrációs tapasztalat

Forrás: Patay, 2016

Az állami feladatoknak és funkcióknak sincs egyértelmű definíciója, de a szakirodalmak hagyományosan öt funkciót különböztet meg: szabályozás, allokáció, újraelosztó, gazdasági és öfenntartó (Peszeki, 2011). Így, mivel a migráció kérdése több politikai területet, és számos versenyképességi faktor is érint, a felelősség nem merül ki a központi migrációpolitika vagy az integrációs törekvések egyes témaköreiben. A nemzeti szint mellett a szubnacionális szinteknek tehát lehetőségük van hatáskörükön belül a migrációs jelenségek befolyására, akár a migráció észlelése, a hatások kiaknázása vagy a nehézségek enyhítése kerül fókuszba.

Eredmények

Európa migrációpolitikája

Az utóbbi két évtizedben felgyorsultak a mozgások, és az Unió területén évente átlagosan több, mint 3 millió érkezőt regisztrálnak. Azonban ennek megközelítőleg 50%-a az Európai Gazdasági Térség országaiból vagy Svájcban származik, így átlagosan másfél millióan jönnek Európán kívülről, egy harmadik országból (Eurostat, 2016).

Európa törekvéseit jogilag a Szerződéseken kívül, irányelvek kibocsátásával, illetve zöld könyvek, közlemények, véleményezések, cselekvési tervek és programok elfogadásával igyekszik megvalósítani. A szabályozási terület a mai napig formálódik, a tagállamok nehezen engedik át a bevándorlással kapcsolatos jogköreiket. Az Európai Unió bevándorlási politikája három fő szabályozási területet érint:

- bevándorlás (belépés és letelepedés keretfeltételei, az integráció szorgalmazása)
- az illegális migrációval kapcsolatos ügyek (emberkereskedelem, illegalitás és terrorizmus elleni küzdelem szorgalmazása, határvédelem összehangolása)
- menekültügy (ajánlások és visszafogadási törekvések, célhoz rendelt alapok).

Az uniós tagállamok állampolgárai ma már szabadon utaznak az Unió határain belül. Két, Európán átívelő dokumentum tette lehetővé a mobilitás intenzívebbé válását: az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelve, illetve az ezt előkészítő Schengeni Megállapodás. A következő ábra az uniós vonatkozó irányelveket, és az egyes tagországokban 2015-ig alkalmazott letelepedési jogrendszer által meghatározott alapvető feltételeket összegzi, mind az uniós, mind a harmadik országból származó migránsokra vonatkozóan.

2. táblázat. A letelepedés alapfeltételei a szigorú politikát folytató tagországokban

Alapvető letelepedési lehetőségek (megadandó cél):

- munkaszerződés alapján vagy saját vállalkozás alapításakor
- családegyesítés jogán
- tanulmányok miatt

gyakorlati nehézségek

- a bonyolult feltételrendszer ismerete
- a megfelelő igazolások előkészítése
- a letelepedési kérelemben megadott célok fenntartása

A letelepedés általános feltételei (ellenőrzött dokumentumok).

- stabil jövedelemforrás – a jóléti támogatások igénybevétele nélkül
- érvényes egészségbiztosítás
- a lakhatás önerőből történő biztosítása
- a letelepedési cél igazolása

kizáró okok:

- államérdek, a közrend vagy közbiztonság veszélyeztetése
- kiutasítási határozat, alanytól, terület- és időtartamtól függően

Forrás: saját összeállítás az uniós jogszabályi keret, és a bevándorlási törvények alapján

A Schengeni Egyezmény leépítette – ha nem is teljes mértékben – az ellenőrzéseket, az Európai Unió (2004) 2004/38/EK irányelve pedig kimondta az határokon át történő mozgás, valamint a határon túli letelepedés szabad jellegét. A harmadik országok állampolgárainak beutazása és letelepedése engedélyhez kötött, azonban a migrációs politikák alapján több-kevesebb kedvezményeket kapnak, akár a szelektív stratégia, akár az emberi jogok mentén. Számos országban azonban a letelepedés még mindig feltételekhez kötött, hiszen az Unió jogalapja ezt a lehetőséget nyitva hagyja. Az Európai Unió által meghatározott célok és irányelvek mentén a tagországok törekvései és eszközei az idő folyamán harmonizáltabbá vált. Az egyes országok politikai törekvéseinek és jogi kereteinek összehasonlító vizsgálata azonban azt mutatja, hogy mind célkitűzéseikben, mind a közvetlen és közvetett szabályzó rendszereikben klaszterek fedezhetők fel, hiszen egyes vonatkozásokban a feltételek enyhébbnek vagy éppen szigorúbbnak bizonyulnak.

Az Európai Bizottság (European Commission, 2013) meghatározása szerint az integráció megkönnyíti a migráns részvételét a fogadó közösségek életében, és lehetővé teszi migráns önálló, anyagilag független életvezetését az új élettérben. Ugyanakkor a Bizottság hangsúlyozza, hogy a bevándorlóktól el kell várni az alapvető európai (az adott fogadó országra jellemző) normák, értékek elismerését, tiszteltben tartását, és aktívan részt kell venniük az integrációs folyamatban. Az Unió tehát több dokumentumban is kifejti, hogy migrációs politikája akkor lesz sikeres, az az egyes tagországok harmonizált politikákat folytatnak, és ha az integrációs eszköztár hatékonyan működik. Támogatásaiban azokat a

projektet részesíti előnyben, melyek a nyelvtanulást, a továbbképzést, és az interkulturális közeledést szorgalmazzák.

A tagországok politikái

A MIPEX (Migrant Policy Index) egy ideális, általánosított, uniós szinten elvárt bevándorlás-politikai rendszert vesz alapul 148 indikátor összevetésével. A módszer az integráció lehetőségeit, a törekvéseket méri, és nem annak valós hatásait.

3. táblázat. A MIPEX politikai indexei egyes kiválasztott országokra (2007-2010-2014)

<i>Ország</i>	<i>2007</i>	<i>2010</i>	<i>2014¹⁾</i>
Ausztria	39	45	50
Belgium	69	68	67
Franciaország	55	53	54
Németország	53	60	61
Magyarország	49 ²⁾	45	45
Hollandia	68	69	60
Svédország	88	80	78
Svájc	50	45	49
Egyesült Királyság	63	62	57

1) egészségügyi rendszer figyelembe vételével

2) oktatási rendszer nélkül

Forrás: MIPEX (www.mipex.eu) - saját szerkesztés

A bevándorlással kapcsolatos politikák és törvények alakulását figyelembe véve, valamint a makrogazdasági mutatókat összevetve érdekes összefüggések tárhatók fel. Az egyes országok politikáinak (letelepedési és állampolgársági feltételek, munkaerő-piaci jogosultságok, jóléti ellátás, politikai részvétel) összehasonlítása mentén kirajzolódik, hogy egyes országok még mindig kitűnnek, így Svédország, Hollandia és Belgium biztosít legnagyobb mértékben egyenlő jogokat a bevándorlóknak. Más nyugati országokban szigorúbbak a feltételek. Az Egyesült Királyság politikájais szigorodott az elmúlt 10 évben, különösen, ami a jóléti ellátásokhoz való hozzáférést illeti, ugyanakkor – a decentralizáció mentén – regionális és települési szinten nagyobb a kooperációs készség és a megoldásra való törekvés. A jóléti ellátás szintén az északi országokban, valamint Hollandiában és Belgiumban könnyebben elérhető, míg Ausztria, Németország és Svájc csak akkor nyújt széles körű és magas szintű támogatást (a hagyományos jóléti kiadások mellett közvetlen támogatásokat is nyújt a rendszer), ha a bevándorlók teljesíteni tudják a szigorú feltételeket. A jogszabályok szerint ebből a körből kikerülni is lehetséges, egyrészt amennyiben tovább már nem teljesülnek a tartózkodási vagy állampolgársági feltételek, másrészt amennyiben az ellátás az állampolgárság megadását korlátozza. Ennek gyakorlati megvalósulása azonban a közvélemény, a politikai csatározások és a sajtóvisszhang tükrében csekély. Az Egyesült

Királyságban és ehhez hasonlóan Írországban, mint egy harmadik klaszterben, nem véd a jogi háttér a piac feltételitől, hiszen a bekerülés feltételi nem olyan szigorúak, mint a német nyelvterületeken, viszont a minőségi jóléti ellátáshoz, illetve támogatásokhoz való jog már nem alapvető.

A multikulturális és asszimilációs szemlélet összevetése alapján is klaszterekbe sorolhatóak a nyugati országok. A kulturális diverzitás, az idegen kultúrák és értékrendek elfogadása vagy / és kötelező figyelembe vétele (pl. munkaerő-piaci, vállalkozási, közoktatási vagy tradicionális kérdésekben) Belgium, Dánia, Hollandia és Svédország politikájában nagy hangsúlyt kap még mindig (noha egyes szigorítások az utóbbi 3 évben már kimutathatóak). Az Egyesül Királyság laissez-fair hozzáállásával szintén multikulturális rezsimnek bizonyul. A déli országok nem szorgalmazzák az asszimilációt, de nem is támogatják a sokszínűséget. Ausztria, Németország és Svájc a bevándorlók integrációját, erős asszimilációját kommunikálja, illetve ennek célrendszere a jogszabályokban is megtalálható, de ez a szemlélet néhány éve a külpolitikában is megjelent (a menekültügyi hullám tetőzésének ideje előtt).

Mindezzel párhuzamosan a szigorúbb politikai és ellátási rendszerű országokban a munkanélküliségi ráta a bevándorlók körében nem olyan magas, mint a többi országban, pedig a munkanélküliség a migrációs háttérrel rendelkező személyeket általában súlyosabban érinti. A foglalkoztatottsági arány szintén magasabb ezekben a rezsimekben. Az is kimutatható, hogy ugyanezekben az országokban a migránsok és a nem-migráns lakosság közötti jövedelemkülönbség sem olyan magas, mint a többi klasszikus célországban. Mindemellett más mutatókat összevetve (bűnözési ráták, jóléti kiadások) erősödnek ezen klaszterek körvonalai: a szigorú politikát folytató országokban ezek a mutatók előnyösebb képet adnak az ország helyzetéről, mint a nyitott, befogadó, támogató országok esetében.

A klasszikus befogadó országok egyes régiói és települései maguk is egyre nagyobb szerepet vállalnak a bevándorlók integrálásában, és nem csupán a társadalmi feszültség enyhítése céljából: a képzés, munkaerőpiac, egészségügy, szociális kérdések vagy a területi szegregáció kérdéskörében.

Összefoglalás, következtetések

Ahogy a szakirodalom feldolgozásának eredményei mutatják, mind a migráció jelensége és hatásai, mind a bevándorlás-politika elemzése fontos szerepet játszhat a regionális kutatásokban a vándorlási folyamatokban érintett országokban. A migrációs jelenségek negatív hatásainak enyhítésére, illetve az előnyök kiaknázása céljából a politikák különféle proaktív vagy kuratív stratégiákat és intézkedéseket dolgoznak ki.

A bevándorlás-politika és a kapcsolódó szakpolitikák tekintetében a törekvések háttérét az Európai Unió vonatkozó célkitűzései adják. A migrációs jellemzők, valamint a bevándorlás-politikai szemléletek alapján azonban Európában klaszterek rajzolódhatnak ki. E csoportosítás főbb ismérvei a multikulturális szemlélet fokozataihoz, az jogi esélyegyenlőség és a jóléti ellátások feltételrendszeréhez, munkaerő-piaci, kriminalisztikai és szegregációs kérdésekhez kapcsolódnak, továbbá az államháztartás alakulását vizsgálják. Az egyes nemzetek gyakorlatai tehát nem mutatnak homogén képet. Számos célországban egyre nagyobb hangsúlyt kap a migráció kezelésének regionális vagy lokális megoldása, akár már az információgyűjtés vagy kooperációs hozzáállás révén.

Irodalomjegyzék

- Banting, K., & Kymlicka, W. (2006). *Multiculturalism and the welfare state: recognition and redistribution in contemporary democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Barry, B. (2001). *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge, MA: Harvard Press.
- Biffli, G. (szerk.) (2010). *Migrantinnen und Migranten auf dem burgenländischen Arbeitsmarkt*. Eisenstadt: AMS Burgenland.
- Borjas, G. J. (1999). The Economic Analysis of Immigration. In Ashenfelter, O., & Card, D. (szerk.), *Handbook of Labor Economics*, 3/28. New York: Elsevier.
- Camarota, S. A. (2004). *High Cost of Cheap Labour*. CIS Center for Immigration Studies. Washington. <http://cis.org/High-Cost-of-Cheap-Labor> [2017.03.05.]
- Collier, P. (2013). *Exodus: Immigration and Multiculturalism in the 21st Century*. London: Allen Lane.
- Csink, L. (2014). *Mozaikok a hatalommegosztáshoz*. Budapest: Pázmány Press.
- Enyedi, Gy. (1996). *Regionális folyamatok Magyarországon*. Ember-település-régió. Budapest.
- Eurostat (2016). A migrációra és a migráns népességre vonatkozó statisztika. *Eurostat 2016*. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/hu#Migr.C3.A1ci.C3.B3s_folyamatok [2017.02.12.]
- European Commission (2013). *Maximising the Development Impact of Migration. The EU contribution for the UN High-level Dialogue and next steps towards broadening the development-migration nexus*. https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-maximising-the-development-impact-of-migration_en_11.pdf [2017.04.03.]
- Európai Unió (2004). *2004/38/EK irányelv a szabad mozgásról*. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:01:HU:HTML> [2017.03.12.]
- Feleky G. A., & Vincze A. (2010). *A sikeres integráció feltételeinek feltárása – kutatási jelentés*. Szeged: Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Egyesület.
- Goodhart, D. (2004). Too diverse? Is Britain becoming too diverse to sustain the mutual obligations behind a good society and the welfare system? *Prospect*, 95, 30-37.
- Hanson, G. H. (2005). Market potential, increasing returns and geographic concentration. *Journal of International Economics*, 67, 1-27.

- Hardi T. (2009). Az államhatár mint térbeli jelenség. In Hardi T., Hajdú Z. & Mezei I. (szerk.), *Határok és városok a Kárpát-medencében* (pp. 11-33). Győr; Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja.
- Hoerder, D. (2012). Transnational – transregional – translocal. In Vargas-Silva, C. (szerk.), *Handbook of research methods in migration* (pp. 69-91). Nordhampton: Edward Elgar Publishing.
- Hofer, H., Titelbach, G., Weichselbaumer, D., & Winter-Ebmer, R. (2013). *Diskriminierung von MigrantInnen*. Wien: IHS.
http://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/0/0/9/CH2247/CMS1318326022365/diskriminierung_migrantinnen_arbeitsmarkt.pdf [2017.03.02.]
- Horváth Gy. (2001). *Decentralizáció és regionalizmus Európában*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- King, R., Skeldon, R. (2010). Mind the Gap! Integrating Approaches to Internal and International Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36 (10), 1619-1646.
- Lengyel I., & Rechnitzer J. (2004). *Regionális Gazdaságtan*. Budapest; Pécs: Dialóg Campus.
- Mohan, G. (2011). Local and regional development studies. In Pike, A., Rodriguez-Pose, A., & Tomaney, J. (szerk.), *Handbook of local and regional development* (pp. 43-57). London: Routledge.
- Oltmer, J. (2017). *Globale Migration. Geschichte und Gegenwart*. München: CH.B. Beck.
- Patay T (2016). A migrációs kihívások és megoldások regionális sajátosságai. In Berghauer, S. (szerk.), *Társadalomföldrajzi kihívások és adekvát válaszlehetőségek a XXI. század Kelet-Közép-Európájában. Nemzetközi Földrajzi Konferencia. Beregszász, 2016. március 31–április 1.* (pp. 380-387). Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
- Peszeki Z. (2011). *Településgazdaságtan*. Gödöllő: Szent István Egyetem Kiadó.
- Todaro, M. P. (1969). A Model of Labour Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. *American Economic Review*, 59 (1), 137-148.
- Valler, D. (2011). The evaluation of local and regional development policy. In Pike, A., Rodriguez-Pose, A., & Tomaney, J. (szerk.), *Handbook of local and regional development* (pp. 569-580). London: Routledge.